

Otto I: de zoektocht naar het Karolingische verleden in de Ottoonse historiografie

Door: Niels Janssens

Studentnummer: S4189086

Inleverdatum: 19-09-2016

Begeleidend docent: D. van Espelo

Versie 2

Inhoudsopgave:

- **Inleiding**
 - **Pagina 3 t/m 6.**

- **Hoofdstuk 1: De legitimiteit van de kroning in 936?**
 - **Pagina 7 t/m 12.**

- **Hoofdstuk 2: De slag op het Lechveld: Ottoonse oorlogvoering**
 - **Pagina 13 t/m 17.**

- **Hoofdstuk 3: De stilte rond de keizerlijke kroning van 962**
 - **Pagina 18 t/m 22.**

- **Conclusie:**
 - **Pagina 23 t/m 25.**

- **Literatuurlijst:**
 - **Pagina 26 t/m 27.**

Inleiding

De Ottoonse dynastie van de 10e en 11e eeuw heeft de geschiedwetenschap al vanaf de 19e eeuw bezig weten te houden. Één van de eersten die hierover schreef was Leopold von Ranke, Duits historicus, die in zijn historische werken sterk werd beïnvloed door de politieke context waarin hij leefde. Von Ranke schreef over de Duitse geschiedenis met een duidelijk doel: een Duitse natie verenigd onder een Pruisisch leider. De Ottoonse geschiedenis speelt hierbij een belangrijke rol doordat het een van de eerste tekenen was in de geschiedenis van eenheid van het Duitse volk.¹ Het Ottoonse rijk viel echter al snel uiteen in een lappendeken van kleine staten. Door Von Ranke werd deze versplintering, vanwege zijn politieke agenda, als een dieptepunt gezien van de Duitse geschiedenis. Dit hield ook in dat de Ottoonse koningen door Von Ranke werden gezien als een lichtpunt in de Middeleeuwen.

Onder leiding van Marc Bloch, Frans historicus in de eerste helft van de 20e eeuw, kwam in de loop van de 20e eeuw kritiek op de dominante visie van Von Ranke.² Na de desastreuze afloop van de Eerste Wereldoorlog voor Duitsland was de traditionele nationalistische visie op de geschiedschrijving in Duitsland in verval geraakt. Dit creëerde de mogelijkheid voor Bloch om kritiek te kunnen geven op de huidige toestand van de Duitse geschiedschrijving over de middeleeuwse geschiedenis van Duitsland.³ Die verkeerde volgens Bloch in een slechte staat. Door een vergelijking te trekken met de historiografische traditie van Frankrijk over de middeleeuwen kwam Bloch tot de conclusie dat Duitse historici ver achter liepen. Met name aan de bestuurlijke organisatie van het Ottoonse rijk in de middeleeuwen was nog weinig aandacht aan besteed.

Na de Tweede Wereldoorlog zette de trend van het wegstappen van de traditionele Rankiaanse visie over de Duitse middeleeuwen zich verder voort. In de jaren '50 keek Helmut Beumann namelijk met een nieuwe invalshoek naar het gebruik van middeleeuwse, historiografische werken.⁴ In zijn werk, gericht op de Ottoonse geschiedschrijver Widukind van Corvey, gaf Beumann niet alleen in de *Res Gestae Saxonicae* naar wat Widukind vertelde over de Saksische geschiedenis, maar benoemde hij ook het belang van de achterliggende bedoelingen van de auteur, welke literaire en retorische technieken door Widukind gebruikt werden en het eventueel beoogde publiek waarvoor hij schreef. Niet langer was het acceptabel om aan te nemen dat wat middeleeuwse geschiedschrijvers zoals Widukind geschreven hadden, als feitelijk juist aan kon

1 Harry Liebersohn., 'German Historical Writing from Ranke to Weber: the Primacy of Politics' in: Lloyd Kramer en Sarah Maza (red.), *Companion to Western Historical Thought* (Oxford, 2007), p. 166

2 Marc Bloch, 'A Problem in Comparative History: The Administrative Classes in France and in Germany' in: J. E. Anderson (red.), *Land and Work in Medieval Europe: Selected Papers by Marc Bloch*, (Berkeley, 1967), p. 44-81.

3 Bloch, 'A Problem in Comparative History', p. 44.

4 Helmut Beumann., *Widukind von Korvei: Untersuchungen zur Geschichtsschreibung und Ideengeschichte des 10. Jahrhunderts*, (Marburg, 1950).

worden genomen. Beumann gaf in tegenstelling tot Bloch, die vooral keek naar inhoudelijke kritiek, het belang aan van het belang van goed methodische bestudering van de bronnen voor historisch onderzoek.

De oproep van Marc Bloch kreeg in de jaren '80 een vervolg dankzij de vorming van een debat binnen de geschiedwetenschap over de vraag of in het Ottoonse rijk sprake was van de aanwezigheid van een professioneel bestuurssysteem of dat het systeem van de Ottonen gebaseerd was op de patronage en het charisma van de koning. Dit hield ook indirect in dat het debat ging over de vraag of de Ottonen als opvolger gezien konden worden van de Karolingen, aangezien de aanwezigheid van een professioneel bestuurssysteem kon betekenen dat de Ottonen voort hadden gebouwd op eerdere Karolingische systemen.

Deze Karolingische connectie werd opgemerkt door Karl Leyser. Door de Ottoonse samenleving te analyseren kwam Leyser namelijk tot de conclusie dat de Ottoonse koningen wel degelijk gebruik maakten van ambtelijke instituties in hun rijk, zoals de kerk en de kanselarij.⁵ Deze instituties hebben de Ottonen overgenomen van de Karolingen.⁶ Leyser plaatste wel een kanttekening bij zijn statement door te stellen dat door de Ottonen lang niet zoveel gebruik werd gemaakt van het geschreven woord zoals dat het geval was bij de Karolingen. Desalniettemin laat het werk van Karl Leyser zien dat de opvatting van Marc Bloch lang niet zo verkeerd was: door naar de bestuurlijke kant te kijken van het Ottoonse rijk was het mogelijk om een goed argument te maken voor de Ottoonse opvolging van het Karolingisch rijk.

Dat wilde echter nog niet zeggen dat Leyser het bij het rechte eind had. Zo leverde Hagen Keller felle kritiek op de visie van Karl Leyser. Keller verwierp namelijk het idee dat onder Ottoonse leiding ook maar enige vorm van administratie in het rijk aanwezig was.⁷ Hij zag de periode van de Ottoonse dynastie als een tussenperiode tussen het Karolingische rijk, waar er sprake was van keizerlijke hervormingen onder Karel de Grote, en die van de uitbreiding van de staat in de late middeleeuwen.⁸ Hoewel de Ottonen de intentie hadden om een verbinding met de Karolingen te maken, viel dit in de praktijk vies tegen. Dit argument werd ondersteund door Gerd Althoff. De Karolingen hadden volgens Althoff in de late 8e en vroege 9e eeuw de structuur van de staat opgericht.⁹ Doordat de Ottoonse koning geforceerd werd om te vertrouwen op onderlinge relaties met de aristocratie om te kunnen heersen, kon de Ottoonse dynastie niet in één lijn geplaatst worden met de Karolingen, waar Leyser dat wel deed.¹⁰

5 Karl Leyser, *Rule and Conflict in an Early Medieval Society: Ottonian Saxony* (Londen, 1979), p. 102.

6 Karl Leyser, 'Ottonian Government', *The English Historical Review* 96 (Okt. 1981), p. 725.

7 Hagen Keller, 'Zum Charakter der "Staatlichkeit" zwischen karolingischer Reichsreform und hochmittelalterlichen Herrschaftsausbau', *Frühmittelalterliche Studien* 23 (1989), p. 257.

8 Keller, 'Zum Charakter', p. 248.

9 Gerd Althoff, *Die Ottonen, Königsherrschaft ohne Staat*, (Stuttgart, 2000), p. 231.

10 Althoff, *Die Ottonen*. p. 243-247.

Een tussenweg tussen de opvatting van Karl Leyser en die van Keller, wordt geboden door David Bachrach.¹¹ Bachrach ziet een probleem in de argumentatie van Keller en Gerd Althoff: als de Ottoonse koningen niet konden regeren met behulp van enige vorm van ambtenaren, hoe dan wel?¹² Hier is tot nu toe volgens Bachrach nog geen goede verklaring voor gegeven. In plaats daarvan is de aandacht binnen de Ottoonse geschiedschrijving vooral uitgegaan naar de werking van het heilige aspect van koningschap op politiek gebied binnen het Rijk. Hoewel Bachrach daar de waarde wel degelijk van inziet, stelt hij vast dat de historici tot nu toe gefaald hebben om een antwoord op zijn vraag te vinden.¹³

Door naar de confiscaties van titels, landgoederen en geld te kijken, komt Bachrach tot de conclusie dat een bestuursstelsel onder de Ottoonse koningen wel degelijk aan kon worden getoond.¹⁴ Om de confiscaties uit te kunnen voeren, moest Otto namelijk wel degelijk gebruik hebben kunnen maken van een bestuursstelsel zoals die van de Karolingen die ervoor wist te zorgen dat deze confiscaties ook liepen zoals ze door Otto I bedoeld waren. Volgens Bachrach kan hierdoor het bestuurlijke aspect van Otto I's rijk als net zo belangrijk worden gezien als het patrimoniale systeem dat Gerd Althoff aanvoerde, gebaseerd op de onderlinge relaties tussen de koning en zijn onderdanen en het charisma van de koning. Bachrach beargumenteert dat de aanwezigheid van beide systemen juist een argument was voor een voortzetting van het Karolingische rijk door de Ottonen, aangezien de Karolingen van beide vormen gebruik maakten.¹⁵

Het is belangrijk om toch enige nuance aan te brengen bij de visie van Bachrach. Eckhard Müller-Mertens kan deze nuance bieden.¹⁶ Müller-Mertens stelt vast dat door de Ottonen wordt gesproken van een *regnum saxonum*, waardoor het Ottoonse rijk niet per se gezien kan worden als een continuatie van het Karolingische Rijk.¹⁷ Hoewel in het begin tijdens de kroning van Otto I de zin *francia et saxoniam* wordt uitgeroepen, wat wel duidt op een verbintenis tussen Otto I en de Karolingen, gaan Otto I en zijn nazaten zich steeds meer baseren op een eigen vorm van koningschap. Müller-Mertens ziet hierdoor de Karolingische connectie slechts in het begin van Otto I's heerschappij

Aan het punt van Müller-Mertens zal dit onderzoek zijn aandacht schenken. In dit onderzoek zal een poging worden ondernomen om de overgang van een koningschap gebaseerd op het Karolingisch verleden naar een *regnum saxonum* zoals Müller-Mertens het beschrijft verder uit te

11 David S. Bachrach, 'Exercise of Royal power in early medieval Europe: the case of Otto the Great 936-973', *Early Medieval Europe* 17 (2009), p. 389-419.

12 Bachrach, 'Exercise of royal power', p. 394.

13 Ibidem, p. 396.

14 Ibidem, p. 418.

15 Ibidem, p. 419.

16 Eckhard Müller-Mertens., *The Ottonians as kings and emperors*, in: Timothy Reuter (red.), *The New Cambridge Medieval History III, c. 900-1024*, p. 231-266.

17 Müller-Mertens, *The Ottonians*, p. 249.

werken door specifiek naar de Ottoonse historiografie te kijken. De vraag van dit onderzoek luidt dan ook als volgt: Op welke wijze heeft de Karolingische erfenis een plaats binnen de Ottoonse historiografie ten tijde van het bewind Otto I? Door historiografische werken van Ottoonse schrijvers over het leven van Otto I te behandelen zal een overzichtelijker beeld ontstaan van de wijze waarop de Karolingische erfenis van betekenis is voor de Ottonen. Dit zal verder worden aangevuld met secundaire literatuur van historici die over deze historiografische werken gaan. Van deze historiografische werken staan twee werken centraal in dit onderzoek: de tekst van Widukind van Corvey¹⁸ en Thietmar van Merseburg¹⁹.

Het onderzoek zal worden opgedeeld aan de hand van drie kernmomenten uit het leven van Otto I: de kroning van 936, de slag om het Lechveld van 955 en de keizerlijke kroning van 962. In het eerste hoofdstuk zal worden gekeken naar de kroning om de Oost-Frankische kroon aan de hand van de verslagen van Widukind en Thietmar om een compleet beeld te geven rondom de kroning van 936. Ook zal hofschriftster van Otto I, Hroswitha van Gandersheim behandeld worden om de Ottoonse visie op het koningschap verder uit te kunnen breiden.

Het tweede hoofdstuk zal zich bezighouden met de slag om het Lechveld in 955, waar Otto de Magyaren, die het rijk van Otto waren binnengevallen, wist te verslaan. Hier zal echter niet alleen de slag op het Lechveld van 955 worden behandeld, maar ook een focus op de wijze van Ottoonse legervoering die met name door Thietmar van Merseburg wordt beschreven. Door de manier van Ottoonse legervoering in verbinding te brengen met de Karolingische manier, is het mogelijk om de Karolingische connectie binnen de Ottoonse historiografie tijdens het leven van Otto I op militair gebied beter te kunnen evalueren.

Het derde hoofdstuk zal zich uiteindelijk bezighouden met de keizerlijke kroning in Rome van 962, of eerder de stilte daaromheen door Widukind en Thietmar. Buiten dat dit probleem wordt behandeld zal er ook worden stilgestaan bij het werk van Liudprand van Cremona, een Italiaanse bisschop die over de keizerlijke kroning van Otto I schreef.²⁰

18 Widukind van Corvey, *Deeds of the Saxons*, vert. Bernard S. Bachrach en David S. Bachrach (Minnesota, 2014).

19 Thietmar van Merseburg, *Ottonian Germany: The Chronicon of Thietmar of Merseburg*, vert. David A. Warner (Manchester, 2001).

20 Liudprand van Cremona. *The Complete Works of Liudprand of Cremona (medieval texts in translation)*, vert. Paolo Squatriti (Michigan, 2007).

Hoofdstuk 1: De legitimiteit van de kroning in 936?

De keuze voor de kroning van Otto I in 936 als begin van het onderzoek ligt in het feit dat deze kroning in Aken gezien kan worden als het beginpunt van zijn bewind. Door een focus te leggen op welke manier de Ottoonse historiografen schrijven over de kroning zelf, gepaard met de beeldvorming die rond Otto ontstond in de verslagen in het begin van zijn bewind, kan ons veel zeggen over hoe het Ottoons koningschap in zijn prille begin vorm werd gegeven en welke rol een eventuele Karolingische erfenis daarin speelde.

Het verslag van Widukind van Corvey over de kroning geeft ons de mogelijkheid om een gedetailleerd beeld te hebben van de wijze waarop de kroning verliep. Bij aankomst van Otto hadden de hertogen, graven en militaire officieren van het rijk zich verzameld op het binnenplein van de basiliek in Aken, waar hij gekroond zou worden.²¹ Volgens Widukind plaatsten zijn onderdanen Otto op de troon van Karel de Grote en betuigden ze hun steun aan Otto.²² Na dit moment volgde de officiële plechtigheid binnen de kerk. De processie binnen de basiliek ter ere van de nieuwe koning werd geleid door Aartsbisschop Hildebert van Mainz.²³ Tijdens deze processie benadrukte Hildebert dat Otto door god was gekozen om koning te worden. Dit werd door alle aanwezigen bevestigd door hun hand op te steken als teken van steun aan Otto.²⁴ Daaropvolgend liep de bisschop naar het altaar, pakte het zwaard en de riem en riep: 'neem dit zwaard, waarmee jij alle vijanden van Christus zal verslaan, barbaren en kwade Christenen. Alle macht van het gehele rijk van de Franken wordt aan jou geschonken door goddelijk gezag, zodat er ware vrede voor alle Christenen zal zijn'.²⁵ Vervolgens gaf de bisschop Otto de mantel, scepter, staf en ook de heilige olie waarna hij werd gekroond met de gouden diadeem.²⁶

Deze passage laat ons duidelijke verbindingen met Karel de Grote zien. De eerste verbintenis kan gevonden worden door te kijken naar de locatie van de kroning: Otto laat zich kronen in de dom van Aken, de hoofdstad van het rijk van Karel de Grote. Door de nadruk op Aken te leggen liet Widukind zien dat hij de connectie tussen Karel de Grote en Otto I in leven wilde houden. Het dragen van traditionele Frankische kledij door Otto I bij zijn eigen kroning versterkt deze connectie alleen maar meer.²⁷

Als tweede punt kan de uitspraak door bisschop Hildebert van Mainz ook gezien worden als een poging om deze historische verbinding vast te leggen. Natuurlijk gaf dit citaat in het verslag van Widukind niet de bevestiging dat deze woorden ook door de bisschop uitgesproken werden, maar

21 Widukind, *Deeds of the Saxons*, p. 62.

22 Ibidem, p. 62.

23 Ibidem, p. 62.

24 Ibidem, p. 63.

25 Ibidem, p. 63.

26 Ibidem, p. 64.

27 Ibidem, p. 63.

het toont wel een belang aan van Widukind zijn kant om een connectie te vormen tussen Otto I en Karel de Grote. De Ottonen, onder leiding van Otto I, werden door deze uitspraak van Widukind geplaatst als de opvolgers van de Karolingen. Net als Karel de Grote en zijn nazaten waren zij nu de verdedigers van het Christendom.

Het is echter wel belangrijk om te kijken in welke omstandigheden Widukind zijn werk geschreven heeft. Hoe betrouwbaar kan het verslag van de kroning door Widukind gezien worden? Het werk waarin de kroning van Otto in 936 genoemd wordt, de *Res Gestae Saxonicae*, was geschreven voor de dochter van Otto, Mathilda.²⁸ Dit boek had als doel om Mathilda te onderwijzen over de daden van haar vader, Otto I en haar grootvader, Hendrik I.²⁹ Het boek is in drie delen verdeeld: het eerste deel behandelt de opkomst van het Saksische volk tot aan de dood van Hendrik I, het tweede en derde deel beslaan het gehele leven van Mathilda's vader, Otto I. Ook het klooster van Corvey waar hij het schreef had een belangrijke positie binnen het Ottoonse rijk. Het zou daardoor niet juist zijn om Widukind als een neutrale bron te beschouwen voor de kroning van Otto, maar het is echter belangrijk om Widukind niet te gaan meten aan de hand van moderne maatstaven.³⁰ Van geletterdheid onder de bevolking was namelijk nauwelijks sprake, alles wat werd geschreven was in opdracht van of de kerk of de adel. Tijdens de middeleeuwen werd binnen de geschiedschrijving daarom ook niet met moderne criteria gekeken naar de context waarin deze werken geschreven werden. In het geval van Widukind werd de *Res Gestae Saxonicae* geschreven met als doel om de dochter van Otto I, Mathilda, opvoeding te bieden.

De sterke behoefte om een historische connectie tussen Karel de Grote en Otto te suggereren, kan ook verklaard worden uit de context rondom de kroning. Het is belangrijk om erbij stil te staan dat Otto en zijn vader Hendrik I de Duitse kroon konden overnemen dankzij een machtsvacuüm dat ontstaan was na het wegvallen van de laatste Karolingen.³¹ Doordat de claim op het Duitse koningschap van zowel Hendrik I als Otto I redelijk vers was, was het niet zo stabiel. De nadruk op de Karolingische verbinding in Widukinds verslag kan aan de hand van dit legitimiteitscrisis verklaard worden. De Ottonen werden door Widukind neergezet als de nieuwe Karolingen, zonder dat dit daadwerkelijk zo hoefde te zijn. Hierdoor is het goed mogelijk dat Widukind de Karolingische verbinding bij de kroning in 936 niet alleen schreef uit een respect voor het verleden, maar met name als het begin van de vorming van een Ottoons koningschap gebaseerd op de Karolingische traditie.³²

28 Widukind, *Deeds of the saxons*, p. 3.

29 Ibidem, p.4

30 Bernd Schneidmüller, 'Widukind von Corvey, Richer von Reims und der Wandel politischen Bewusstseins im 10. Jahrhundert', *Historische Zeitschrift* 24 (1997), p. 102.

31 Steven Robbie, 'Can silence speak volumes? Widukind's *Res Gestae Saxonicae* and the coronation of Otto I reconsidered', *Early Medieval Europe* 20 (2012), p. 357

32 Robbie, 'Can silence speak volumes?', p. 358

In de moderne geschiedwetenschap heeft deze visie op Widukind voor een andere benadering gezorgd over de betekenis van de *Res Gestae Saxonicae*. Keller, een Duits historicus, plaatst de kroning van Otto in Aken binnen de context van een 'anti-pauselijke' idee van rijk, zoals beschreven door Widukind.³³ Keller is van opvatting dat als naar het narratief van Widukind in de *Res Gestae Saxonicae* gekeken wordt, Widukind de vorming van het Ottoonse koningschap als zeer belangrijk beschouwde. Het verslag van Widukind staat echter wel in sterk contrast met een verslag uit de archieven van het bisdom van Mainz. Waar Widukind een sterke nadruk legde op de presentatie van de drie voorwerpen, het zwaard, de mantel en de gouden armbanden, werden in de archieven de zalving en de kroning als centrale momenten van de kroning neergezet.³⁴ De nadruk op deze voorwerpen door Widukind kan mede verklaard worden doordat de koning officieel al benoemd was door zijn mannen voordat hij de kerk binnenstapte. De zalving en kroning werden door Widukind gezien als een bevestiging van hetgeen zich daarvoor al had afgespeeld.

Dat wil nog niet zeggen dat Keller het helemaal bij het juiste eind heeft. Hoewel Steven Robbie het grotendeels eens is met Keller, vindt Robbie dat Keller te ver gaat door de passage door te trekken naar het bewijs voor een pro-Ottoonse visie op het keizerschap ten opzichte van de traditionele visie waar het keizerschap gepaard gaat met de goedkeuring van de Paus. Het is beter om de kroning te zien in de context van het vormen van een connectie met de Karolingen.³⁵ Robbie is hierdoor van mening dat het verslag van de kroning van Otto door Widukind het beste gezien kan worden als Otto's definitieve claim op het koningschap.³⁶

Het verslag van de kroning door Widukind is niet het enige bewaarde verslag gebleven. Ook Thietmar van Merseburg had geschreven over de kroning van 936. Thietmar van Merseburg was bisschop van Merseburg in de 11e eeuw tijdens het bewind van Otto III, de kleinzoon van Otto I. Otto schreef dus over Widukind in andere omstandigheden dan Widukind, aangezien Thietmar niet had geleefd ten tijde van Otto I. In zijn kronieken schreef Thietmar met veel bewondering over Otto I door hem de grootste man sinds de dood van Karel de Grote te noemen.³⁷ Over de kroning zelf is Thietmar echter lang niet zo uitgebreid en gedetailleerd als Widukind was, maar toch kan een belangrijk verschil opgemerkt worden met het verslag van Widukind. Hoewel net als Widukind Thietmar de Karolingische connectie tijdens de kroning benadrukte door te stellen dat Otto I plaats ging nemen op de keizerlijke troon naast al zijn voorgangers, waaronder dus ook Karel de Grote,³⁸ zat het verschil echter in een sterkere nadruk op de rol van de kerk bij het kroningsritueel. Thietmar

33 Hagen Keller, 'Widukinds Bericht über die Aachener Wahl und Krönung Ottos I.', *Frühmittelalterliche Studien* 29 (2010), p. 403.

34 Keller, 'Widukinds Bericht', p. 440-441.

35 Robbie, 'Can silence speak volumes?', p. 355

36 Ibidem, p. 359.

37 Thietmar van Merseburg, *Ottonian Germany: The Chronicon of Thietmar of Merseburg*, vert. David A. Warner (Manchester, 2001), p. 89

38 Thietmar, *Ottonian Germany*, p. 90.

benadrukte dat Otto koning kon worden dankzij de hulp van de kerk. Hierin legde Thietmar een connectie met het Karolingisch verleden, door te benoemen dat de bisdommen die aanwezig waren bij de kroning door hulp van Karel de Grote tot ontwikkeling waren gekomen.³⁹

Een ander verschil tussen Thietmar en Widukind was dat Thietmar nauwelijks interesse toonde in de seculiere aspecten die bij de kroning kwamen kijken, zoals het zwaard en de riem, waar Widukind dat wel had. Dit kan verklaard worden aan de hand van het feit dat Thietmar zelf een bisschop was, waardoor hijzelf ook een voordeel had in het benoemen van het belang van de bisdommen bij de kroning. Toch kan vastgesteld worden dat ook het verslag geschreven door Thietmar niet alleen in het belang stond om de grootsheid van Otto zelf in beeld te brengen voor tijdgenoten, maar ook om, direct of indirect, een Karolingische verbintenis te maken met de Ottoonse dynastie door een verdere nadruk te leggen op het religieuze aspect van de kroning.

Dit spirituele aspect van Otto's koningschap kan verder behandeld worden wanneer naar het werk van Hroswitha van Gandersheim gekeken gaat worden. Hroswitha van Gandersheim was één van de spaarzame vrouwelijke hofschrifters in Europa.⁴⁰ Hoewel dit als opmerkelijk gezien mag en kan worden, hadden de Ottonen een sterke traditie opgebouwd van vrouwelijke kloosters. In de periode van 919 tot 1024 hadden ten minste 36 vrouwelijke kloostergemeenschappen zich gevormd.⁴¹ Dit was een voortzetting op het werk gedaan door de kerkelijke aristocratie in de negende eeuw onder de Karolingen. Het klooster van Hildesheim, waar Hroswitha onderdeel van uitmaakte, was een van deze vrouwelijke kloostergemeenschappen. Deze kloostergemeenschappen waren met name bedoeld voor de ongetrouwde vrouwen van de Ottoonse aristocratie, maar het was ook een strategisch middel voor controle voor de Ottoonse edelen om hun dynastieke ambities te beheersen: door ze naar kloosters te sturen konden ze immers het aantal huwelijken en daarmee ook verdeling van de erfenis beperken.⁴²

Hroswitha schreef een groot deel van haar werken in de periode van Otto's keizerlijke heerschappij van 963 tot en met 973 na Christus. Dit hield echter ook in dat Hroswitha, gezien haar positie als hofschriftster, sterk afhankelijk was de steun van het Saksische hof.⁴³ Net als bij Widukind is het incorrect om Hroswitha als onafhankelijke schrijfster te zien over de Ottonen. Uit haar werkt bleek namelijk dat zij met de kroning van 936 een verbinding met het Karolingisch verleden probeerde te vormen. Jay T. Lees heeft naar dit aspect verder onderzoek gedaan en komt tot de conclusie dat de *Gestis Ottonis* een diepere betekenis heeft dan op het eerste gezicht duidelijk

39 Ibidem, p. 90.

40 Ilrike Wiethaus, 'Body and Empire in the Works of Hroswitha of Gandersheim', *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 34 (2004), p. 41.

41 Karl Leyser, *Rule and conflict in an early medieval society: Ottonian Saxony*, (Indiana, 1979), p. 63.

42 Regula Meyer Evitt, 'Incest Disguised, Ottonian Influence at Gandersheim and hrotsvit's 'Abraham'', *Comparative Drama* 41 (2007), p. 350.

43 Wiethaus, 'Body and Empire', p. 44.

lijkt.⁴⁴ Lees stelt namelijk dat Hroswitha het belang van de kwestie van de legitieme koninklijke opvolging in het Oost-Frankische koninkrijk zeer belangrijk vond.

Volgens Hroswitha was de claim op de Oost-Frankische troon vanaf de 8e eeuw Karolingisch. Door de versplintering van de Karolingische dynastie in de loop van de 9e en vroege 10e eeuw hield deze claim op het Oost-Frankische rijk op in 911, toen Lodewijk de Jonge stierf zonder opvolger.⁴⁵ Otto I kon in dit verhaal voorkomen volgens Hroswitha dankzij zijn vader, Hendrik I, die Otto had aangewezen om hem op te volgen. Het opmerkelijke was echter dat de Oost-Frankische kroon na 911 door middel van verkiezing werd bepaald tot aan de kroning van Otto zelf in 936. Zelfs zijn vader, Hendrik I, was door middel van verkiezing aan de macht gekomen. Waarom was er dan sprake van een verandering van manier van troonsopvolging bij Otto I?

Belangrijk om te vermelden was dat de kroning van Otto ook niet onbetwist bleef. De broer van Otto, Hendrik had meerdere malen geprobeerd om zijn oudere broer opzij te zetten, waaronder al snel na de kroning in 936.⁴⁶ Rond het schrijven van *Gestis Ottonis* in 960 was deze claim van Otto op de troon echter al zeker. Hroswitha hoefde Otto niet in bescherming te nemen. Door de legitimiteit van Otto als koning sterk naar voren te laten komen schrijft ze met een toekomstvisie. Gezien haar connecties zou dit ook een direct voordeel hebben gehad voor Hroswitha zelf, omdat ze bij een sterkere positie van de Ottoonse dynastie zelf meer zekerheid had voor haar bestaan als hofschrijfster..

Jay T. Lees beargumenteert deze stelling over Hroswitha door de eerste woorden van het gedicht erbij te betrekken. In openingswoorden van de *Gestis Ottonis* verwees Hroswitha naar de koning der koningen, God, die namelijk verantwoordelijk was voor de overbrenging van de macht van het koninkrijk van de Franken naar die van de Saksen.⁴⁷ De Saksische koningen, Hendrik en Otto I, waren door God gekozen. Deze goddelijke connectie rechtvaardigde ze door naar de bestaansgeschiedenis van het woord Saksen te kijken. Ze vond deze betekenis in het Latijnse woord *Saxum*, een steen of rots. Dit bracht de Saksen dus in verband met de resolute kracht die een rots of steen heeft.⁴⁸ Door deze standvastigheid hadden de Saksen dus de gratie van God gekregen om te heersen. Dit was anders bij Widukind, die het woord Saksen afleidde van het traditionele mes, waardoor de Saksen meer met een agressieve natuur in verband werd gebracht.⁴⁹

Een ander verschil in de beeldvorming van Otto was door Otto niet enkel als *primogenitus*

44 Jay T. Lees, *Hrotsvit of Gandersheim and the Problem of Royal Succession in the East Frankish Kingdom*, in: Phyllis R. Brown, Linda A. McMillin en Katharina M. Wilson (red.), *Hrotsvit of Gandersheim: Contexts, Identities, Affinities and Performances* (Toronto, 2004), p. 13.

45 Lees, 'Hrotsvit of Gandersheim', p. 14.

46 Widukind, *Deeds of the Saxons*, p. 76.

47 Lees, 'Hrotsvit of Gandersheim', p. 16.

48 Ibidem, p. 17.

49 Widukind, *Deeds of the Saxons*, p. 9-10.

neer te zetten, zoals Widukind dat deed, maar als *primus*. Hiermee was Otto dus niet alleen heerser omdat hij de eerstgeborene was, maar ook omdat hij het meest geschikt gezien kon worden om te heersen.⁵⁰ Dit past ook beter bij de claim die Hroswitha probeerde te maken.

De kroning van 936 kan aan de hand van deze historiografische werken het best gezien worden in de context van de legitimiteit van de Ottoonse claim op de Oost-Frankische troon. Zoals Hroswitha laat merken, was het niet gewoonlijk dat Otto I direct zijn vader kon opvolgen. Daarom werd, door zowel Widukind als Thietmar, een poging werd gedaan om Otto I zoveel mogelijk met de Karolingen te verbinden.

⁵⁰ Lees, 'Hrotsvit of Gandersheim', p. 21.

Hoofdstuk 2: Slag op het Lechveld: Ottoonse oorlogvoering.

De slag op het Lechveld kan gezien worden als een belangrijk kantelpunt in het bewind van Otto I omdat deze slag het einde van de talloze opstanden betekende waar hij mee te maken heeft gehad vanaf zijn kroning in 936.⁵¹ De focus van dit hoofdstuk zal liggen op de manier waarop Otto naar voren komt in deze veldslag in de verslagen geschreven door Widukind en Thietmar, om vervolgens een verdere analyse te geven over het Ottoonse leger dankzij de beschrijvingen van Thietmar over dit onderwerp. Zo is het mogelijk om een completer beeld te kunnen krijgen over de slag om het Lechveld en hoe de Karolingische erfenis daar een rol in speelde.

De slag om het Lechveld vond plaats in juli 955. Deze strijd werd gevoerd tegen de Magyaren, waarmee Otto al langere tijd oorlog mee had, zoals in het jaar 936.⁵² Door Widukind werd benadrukt dat dit hetzelfde volk was waarmee Karel de Grote in strijd mee was geweest aan het eind van de 8e eeuw.⁵³ Otto moest dus net hetzelfde ondergaan zoals Karel de Grote dat ook had moeten doen. De slag zou ontstaan zijn nadat gezanten van het Magyaarse leger naar Otto werden gestuurd in naam vrede. Ondertussen waren de Hongaren het land echter binnengevallen, voorbereid op een veldslag met de Ottonen. Als antwoord marcheerde Otto met een klein Saksisch leger richting de Magyaren, aangezien het eigen leger van Otto uitgeput was door een opstand van zijn zoon Liudolf.⁵⁴ Dat wilde niet zeggen dat het leger van Otto niet klaar was voor de strijd, aangezien het leger werd vergezeld door zijn onderdanen binnen het rijk. Dit leger was uiteindelijk samengesteld uit Franken, Bavariërs en Bohemen. Met dit leger ontmoette hij de binnengevallen Magyaren bij de rivier Lech.

In een poging om Otto's leger te verrassen, staken de Hongaren al snel na ontmoeting van de twee legers de rivier over.⁵⁵ Hierdoor ontstond de dreiging dat de Magyaren van achteren konden aanvallen, wat enorme schade kon betekenen voor Otto en zijn leger. Otto's leger wist dit gevaar af te slaan door het slimme handelen van Otto zelf: hij stuurde een deel van zijn leger, onder aanvoering van de Frankische hertog Conraad, richting de Magyaren en wist ze terug te dringen.⁵⁶ Dit wist het moraal sterk te verhogen onder het leger van Otto, maar toch bleef het gevaar van de Magyaren bestaan. Volgens Widukind wist de veldslag in het voordeel van de Ottonen te keren dankzij een toespraak van Otto, gericht aan zijn troepen. In deze toespraak benadrukte Otto dat de vijand misschien wel sterker kon zijn, maar dat zij niet gesteund waren door God.⁵⁷ Na deze

51 Widukind, *Deeds of the Saxons*, p. 129.

52 Ibidem, p. 68.

53 Ibidem, p. 30.

54 David S. Bachrach, *Warfare in tenth-century Germany*, (Minnesota, 2012), p. 169.

55 Widukind, *Deeds of the Saxons*, p. 125.

56 Ibidem, p. 126.

57 Ibidem, p. 127.

toespraak hield Otto zijn heilige schild en lans omhoog en trok ten strijde richting de Magyaren. Het resulteerde in een grootse overwinning ten opzichte van de Magyaren.

De eerste vraagtekens die je kunt stellen bij dit verslag door Widukind is naar de precieze inhoud van de toespraak van Otto gehouden bij de slag op het Lechveld. Net als de toespraak bij de kroning van 936 door bisschop Hildebert was deze toespraak in zijn volledigheid geciteerd door Widukind. Het lijkt sterk om aan te nemen dat de toespraak volgens Widukind dezelfde inhoud had of ook daadwerkelijk plaats heeft gevonden, maar desalniettemin kan de toespraak een mooi inzicht geven over de grootsheid van Otto, zoals beschreven door Widukind.

De grootsheid van Otto I in het verslag van de slag om het Lechveld door Widukind wordt ook benadrukt door Steven Robbie, die in het vorige hoofdstuk al behandeld is over de betekenis van het verslag van de kroning in 936 door Widukind. Robbie benadrukt dat de *Res Gestae Saxonicae* enorm gedetailleerd was tot en met de slag van het Lechveld in 955.⁵⁸ De slag om het Lechveld kan hierdoor gezien worden als een van de belangrijkste onderdelen van het narratief van het werk van Widukind. Het is een hoogtepunt in het werk waar naartoe wordt gewerkt vanaf de kroning van 936, vanaf dat moment bewees Otto zijn ware status als keizer.⁵⁹ Het kan gezien worden als de onofficiële kroning van Otto. Het hiervoor genoemde gegeven dat deze slag het einde van de opstanden in zijn thuisland Saksen betekende versterkt dit argument.

De toespraak van Otto toont daarnaast ook een belangrijk onderdeel van Ottoonse oorlogvoering aan, de aanwezigheid van religie in het Ottoonse leger. De militaire religie onder de Ottonen bestond uit een systeem dat het doel had om pastorale zorg voor individueel strijdende mannen binnen de bredere religieuze rituelen van het leger en koninkrijk te integreren.⁶⁰ Bij individueel pastorale zorg moet gedacht worden aan het bieden van de mogelijkheid voor de soldaten om te kunnen biechten, zodat de soldaten met een gerust geweten de strijd in konden gaan. Dit systeem was niet uniek voor de Ottonen, het was al eerder aanwezig binnen de Karolingische militaire organisatie van de 8e en 9e eeuw. Dit systeem bleef echter wel een centraal punt binnen het Ottoonse leger.

De Ottonen maakten gebruik van priesters en kapelaans die binnen het leger een zeer belangrijke rol hadden door het moraal van soldaten hoog te houden. Dit deden ze niet alleen door pastorale zorg te verlenen, maar ook door het organiseren van militaire rituelen en ceremonieën.⁶¹ Als een soldaat zou sterven, zouden ze hun heil vinden in de hemel doordat ze voor God streden. De sterke nadruk op de Goddelijke steun zou het leger goede moed moeten brengen voor de komende

58 Robbie, 'Can silence speak volumes?', p. 334.

59 Ibidem, p. 342.

60 David S. Bachrach, 'Military Chaplains and the Religion of War in Ottonian Germany, 919-1024' *Religion, State and Society* 39 (2011), p. 15.

61 Bachrach, 'Military Chaplains', p. 24.

strijd. Ook was het gebruik om heilige objecten te dragen bij een veldslag een taak voor de geestelijkheid, en tijdens deze slag werd dat door bisschoppen gedaan. Zoals terugkomt in het verslag van Widukind droegen de bisschoppen heilige lansen en andere wapens om de herinnering te geven aan de soldaten van de steun van God en de heiligen. Ook dit was een Karolingisch gebruik.⁶²

Widukind besteedde echter nauwelijks tot geen aandacht in het aandeel van de kerk binnen het succes van de slag om het Lechveld. Hoewel Widukind sterk benadrukte dat de vijand geen assistentie heeft van God, gaf hij bij de overwinning bijna net zoveel krediet aan de menselijke actoren als de steun van God voor het succes van de veldslag. Dit wordt ook opgemerkt door Nicolas Edward Friend.⁶³ Widukind ging zelfs zover door een seculiere overwinning te benadrukken boven een goddelijke.⁶⁴ Otto werd door Widukind neergezet als de vader des vaderlands en keizer door de grootste militaire overwinning te behalen in 200 jaar, sinds Karel de Grote. Van de steun die de bisschoppen en de priesters verlenen werd al helemaal geen woord gesproken door Widukind. Het was mogelijk dat Widukind zelf een afkeer had van het gebruik van geestelijken binnen het leger, maar het kon ook net zo goed zijn dat hij het als algemene kennis beschouwde; hij schreef dit werk immers voor het Ottoonse hof zelf.⁶⁵

De rol van de kerk binnen het leger werd wel op waarde geschat door Thietmar, bisschop van Merseburg.⁶⁶ Thietmar was goed geïnformeerd over militaire zaken doordat hij uit een familie kwam van Ottoonse koningen. Ook hield Thietmar zelf een militaire positie binnen het leger als garnizoensofficier. In het verslagen ging de voornaamste interesse van Thietmar in het Ottoonse leger uit naar de handelingen van de koning, zowel seculier als kerkelijk.⁶⁷

Maar het gebruik van bisschoppen en priesters in het leger was niet een unieke eigenschap van het Ottoonse legers. Wederom waren de Karolingen invloedrijk geweest voor de rol die de kerk had binnen het Ottoonse leger. Dit gebruik was waarschijnlijk als eerste ingezet door Karel de Grote, na een oproep van de Paus Hadrianus I dat de geestelijken niet actief in de strijd mee mochten spelen.⁶⁸ Aangezien Karel de Grote een nauwe band onderhield met de Paus, respecteerde Karel de beslissing. Dat wilde echter nog niet zeggen dat priesters en bisschoppen helemaal uit het leger verbannen waren, maar hun taak kwam te liggen op het bieden van steun aan het leger, precies zoals het geval is bij het Ottoonse leger.

62 Ibidem, p. 17.

63 Nicholas Edward Friend, *Holy Warriors and Bellicose Bishops: The Church and Warfare in Early Medieval Germany* (San Jose, 2015).

64 Friend, *Holy Warriors*, p. 118.

65 Bachrach, 'Military Chaplains', p. 7

66 David S. Bachrach, 'The Military Organization of Ottonian Germany, c. 900-1018: The Views of Bishop Thietmar of Merseburg', *The Journal of Military History* 72 (2008), p. 1067.

67 Bachrach, 'The Military Organization', p. 1068.

68 Friend, *Holy Warriors*, p.31.

Wat ook belangrijk was binnen het Ottoons leger was het idee van sterk leiderschap.⁶⁹ Het succes van een veldslag is enorm afhankelijk van de mate waarmee de soldaten naar de eigen koning kijken. Otto zelf had een goede reputatie. Hij stond bekend als een commandant die nauwkeurig werkte om de levens van zijn mannen te behouden en hij was ook niet bang om zich terug te trekken.⁷⁰ Door deze slimme houding van Otto wist hij het respect te krijgen van zijn soldaten: hij achtte het leven van zijn mannen op waarde.

Vóór een veldslag had men een vast ritueel: eerst vond een viering van de mis plaats, gevolgd door het ontvangst van de eucharistie en de biechtplicht. Dit was niet enkel bestemd voor de soldaten, maar ook voor Otto zelf. Thietmar gaf namelijk zelf aandacht aan de biecht van Otto op de ochtend voor de slag op het Lechfeld.⁷¹ Pas enkel na deze biecht kreeg Otto de steun van God om de veldslag te winnen. Thietmar onderstreepte hiermee het belang en ook de waarde van de taken van de bisschoppen en priesters in het leger.

Aan de hand van het werk van Thietmar kun je niet alleen vaststellen dat het gebruik van de kerk in het leger een Karolingische traditie was die een zeer belangrijke rol speelde binnen het Ottoonse leger, het is ook mogelijk om hetzelfde te beamen voor de indeling van het Ottoonse leger. Net als die van de Karolingen was het Ottoonse leger georganiseerd aan de hand van een driedelig systeem.⁷² Het eerste deel kon het beste gezien worden als een vorm van algemene dienstplicht onder de lokale bevolking die bestemd was voor de lokale verdediging van forten. Ook werden ze gebruikt om de lokale forten te onderhouden.⁷³ Dit hield in dat alle mannen die in staat waren om te vechten in een regio werden gebruikt voor de verdediging. Het eerste deel van het systeem kon hierdoor gezien worden als het fundament van het Ottoonse leger.

Het tweede en derde deel van het systeem werd gebruikt voor de oorlogsvoering. Het tweede deel bestond uit ervaren voetsoldaten, waarvan de werving gebaseerd was op rijkdom, kerkelijke institutie of sociale status van een persoon.⁷⁴ De rijkdom van een persoon bepaalde de kwaliteit van de uitrusting voor de strijd. In tegenstelling tot het eerste onderdeel van het Ottoonse systeem was er wel sprake van een sociale scheiding tussen de voetsoldaten onderling. Dit onderscheid was ontstaan onder aanvoering van Karel de Grote en werd voortgezet onder de Ottoonse keizers.⁷⁵

Het derde deel bestond uit het professionele leger van de Ottonen. Dit professioneel leger was opgebouwd met name uit aristocratische families binnen het rijk. Deze families vochten niet

69 Bachrach, *Warfare*, p. 174.

70 *Ibidem*, p. 174

71 Bachrach, *Warfare*, p. 185.

72 *Ibidem*, p. 70.

73 *Ibidem*, p. 74.

74 *Ibidem*, p. 78.

75 *Ibidem*, p. 80.

alleen zelf in het leger, ze hadden ook hun eigen professionele leger, bestaande uit ervaren vechters uit hun gebied. Het gevolg hiervan was dat deze families een sterke positie hadden binnen het rijk. Hierdoor waren Ottoonse koningen veelvuldig bezig om deze families zoveel mogelijk tevreden te stellen, zoals bijvoorbeeld door ze te belonen voor hun diensten in het leger in de vorm van een stuk land.⁷⁶

Aan de hand van de informatie van het Ottoonse leger die we hebben uit de verslagen van Thietmar van Merseburg kan een argument worden gemaakt voor het feit dat het Ottoonse leger sterk qua oprichting was ingedeeld naar Karolingische maatstaven. Ook was de rol van de kerk binnen het leger een Karolingisch fenomeen wat door de Ottonen is overgenomen. Hoewel Widukind bij de slag om het Lechveld het beeld gaf van Otto tijdens het bepalend moment van zijn heerschappij, waar hij zichzelf bewezen had dat hij minstens net zo groot, misschien wel groter dan Karel de Grote was, moet wel worden vastgesteld dat Otto deze overwinning kon behalen op de fundamenteën die gelegd waren door de Karolingen aan de hand van wat we weten over het Ottoonse leger dankzij Thietmar.

⁷⁶ Bachrach, *Warfare*, p. 89.

Hoofdstuk 3: De stilte rond de keizerlijke kroning van 962.

Hoewel over de kroning van 936 aanzienlijk veel is geschreven, zowel door tijdgenoten van Otto I als huidige historici, is het aanmerkelijk stiller rond de tweede kroning van Otto I tot Romeins keizer in 962. Dankzij de steun van Paus Johannes XII kon Otto de keizerlijke titel verkrijgen. Dit was niet de eerste keer dat Otto had geprobeerd om tot keizer te worden gekroond. Al voor de slag om het Lechfeld had Otto succesvolle militaire expedities geleid naar Italië, zoals die in 951 tegen de Lombardische koning Berengar,⁷⁷ Pas nadat de paus Otto om hulp vroeg voor bescherming tegen Berengar II in 960 wist Otto de keizerlijke kroon te verkrijgen.

Als de kennis van het leven van Otto I enkel gebaseerd zou worden op hand van het werk van Widukind, dan had de keizerlijke kroning in 962 niet plaatsgevonden; Widukind was er opmerkelijk stil over. Met name dankzij uitgebreide verslagen van de kroning in 936 en de slag om het Lechveld zou de verwachting kunnen ontstaan dat Widukind met dezelfde grootsheid zou hadden geschreven over de officiële benoeming van Otto I als keizer, net als Karel de Grote het keizerschap in Rome had verworven. Waarom was Widukind hier dan zo stil over? Een verklaring voor de afwezigheid van de keizerlijke kroning in het werk van Widukind kan eventueel gevonden worden aan de hand van onwetendheid aan Widukinds kant. Echter, daarvoor was Widukind in zijn werk te gedetailleerd geweest om iets als een keizerlijke kroning over het hoofd te zien.

Een betere verklaring kan gezocht worden in het verhaal wat Widukind van de *Res Gestae Saxonicae* wilde vertellen aan zijn publiek. Aangezien het keizerschap volgens Widukind begrepen kon worden vanuit een directe verbinding tussen Otto I en God, was de keizerlijke kroning van 962 niet belangrijk voor de rechtvaardiging van het keizerschap van Otto binnen het verhaal van Widukind.⁷⁸ Deze verbinding had zich al eerder gemanifesteerd in zijn overwinning op de heidense Magyaren in de slag op het Lechveld in 955. Door een overwinning te behalen op de heidense Magyaren had Otto zich als verdediger van het Christendom en aanvoerder van een verenigd leger van Bavaren, Saksen en Franken al bewezen als keizer in de ogen van Widukind.⁷⁹ Daar was geen pauselijke kroning voor nodig. Als Otto pas als keizer gezien kon worden na goedkeuring van de paus, werd de rechtmatige status van Otto als directe gezant van God op aarde ondermijnd door de paus zelf.⁸⁰

De keizerlijke kroning kwam wel voor in de kronieken van Thietmar van Merseburg, ook al was het maar zeer beknopt.⁸¹ Volgens Thietmar kwam Otto naar Rome na de overwinning op de

77 Widukind, *Deeds of the Saxons*, p. 104.

78 Robbie, 'Can silence speak volumes?', p. 334.

79 Widukind, *Deeds of the Saxons*, p. 129.

80 Robbie, 'Can silence speak volumes?', p. 352.

81 Thietmar, *Ottonian Germany*, p. 101.

Lombardische koning Berengar. Als dank voor deze steun kreeg Otto de keizerlijke kroon van de Paus, die Otto naar Rome had geroepen. Verder werd door Thietmar geen verder woord gesproken over de kroning, dus ook Thietmar gaf geen gedetailleerd verslag van de kroning zoals hij dat eerder wel deed bij de eerste kroning in 936. Aangezien vastgesteld is dat Thietmar eerder geneigd was om het belang van het goddelijke aspect speelt rondom het leven van Otto I te benoemen, zoals bij de slag om het Lechveld, is het op zijn minst opmerkelijk te noemen dat Thietmar weinig aandacht besteedde aan de schenking van de keizerlijke titel vanuit de Christelijke kerk zelf: door de paus. Waarom deze plotselinge verandering van houding ten opzichte van de rol van de kerk?

Een mogelijke verklaring kan gevonden worden door naar de *Historia Ottonis* te kijken van Liudprand van Cremona.⁸² Liudprand van Cremona was een Italiaanse bisschop, die dankzij steun van Otto I van veel aanzien kon genieten aangezien hij Bisschop van Cremona werd in 962 onder Otto.⁸³ Hoewel Liudprand ten opzichte van Widukind en Thietmar een unieke positie innam door een niet-Duitse visie te geven over Otto I moet er wel bij aangemerkt worden dat ook Liudprand niet onafhankelijk kon schrijven over Otto gezien de steun van het Ottoonse hof die hij kreeg.

Net als bij Thietmar kwam Otto in het verslag van Liudprand naar voren wanneer hij in 960 ten strijde trok tegen de Lombardische koning Berengar.⁸⁴ Na twee jaar strijd wist Otto Berengar te overmeesteren, waarna hij op uitnodiging van de Paus naar Rome trok met zijn leger. Na een viering van de intrede werd Otto tot keizer gekroond door de paus, Johannes de 12e.⁸⁵ Echter, volgens Liudprand raakten Otto en de paus al snel na de kroning verwikkeld in een conflict. De paus maakte zich schuldig aan verraad door Adalbert, de zoon van Berengar, uit te nodigen om naar Rome te komen om een samenwerking aan te gaan tegen Otto.⁸⁶ Liudprand benadrukte in deze passage sterk het heilige karakter van Otto, wat tot gevolg had dat de paus van alle heiligheid werd ontnomen door tegenover de Otto te worden gesteld.⁸⁷ Dit leidde uiteindelijk in 963 tot de vorming van een rechtbank over de toekomst van de paus, bestaande uit zowel leden binnen de kerk, aanzienlijke personen van de stad Rome zelf en belangrijke leden van de Ottoonse aristocratie.⁸⁸ De paus zelf was bij deze rechtszaak niet aanwezig, wat de paus in de ogen van Liudprand alleen maar meer schuldig maakt. De raad zelf was het ook eens met deze opvatting van Liudprand en de paus werd afgezet. Dit heeft geleid tot enkele conflicten en uiteindelijk werd de paus vervangen door een nieuwe, Leo VIII.⁸⁹

82 Liudprand van Cremona. *The Complete Works of Liudprand of Cremona (medieval texts in translation)*, vert. Paolo Squatriti (Michigan 2007).

83 Friend, *Holy Warriors*, p. 100.

84 Liudprand, *The Complete Works*, p. 100.

85 Ibidem, p. 101.

86 Ibidem, p. 221.

87 Ibidem, p. 222.

88 Ibidem, p. 227.

89 Ibidem, p. 235.

Dit conflict had ertoe geleid dat paus Johannes niet bepaald positief wordt afgebeeld in het werk van Liudprand, zoals blijkt uit een gedetailleerde analyse van de *Historia Ottonis* door Antoni Grabowski.⁹⁰ Door naar de afbeelding van de paus in het werk van Liudprand te kijken moet je volgens Grabowski niet alleen tot de conclusie komen dat de paus als een monster wordt afgebeeld, maar dat deze afbeelding gezien kan worden als de voornaamste reden waarom de *Historia* geschreven is door Liudprand.⁹¹ Dit werk van Liudprand moet dus niet alleen gezien worden als een verslag van de gebeurtenissen, maar ook binnen de context van het conflict tussen de Paus en Otto, wat uiteindelijk ook ertoe tot geleid heeft dat de paus in 963 had moeten aftreden.

Grabowski maakt een belangrijk punt door te stellen dat het conflict in werkelijkheid niet zo snel ontstond als dat Liudprand het wilde laten zien. Aan de hand van een document bewaard gebleven in Magdeburg en in Reims is vast te stellen dat de samenwerking tussen Otto en de Paus in eerste instantie na de kroning goed verliep.⁹² Maar doordat de breuk in het verhaal vrijwel gelijk na de kroning werd geplaatst, wekte Liudprand de indruk dat het verraad vrijwel onmiddellijk gebeurde. De *Historia Ottonis* kon gezien worden als een goed voorbeeld van een literair werk die selectief gebruik maakt van verdere informatie die het conflict tussen Otto en de paus te kunnen beschrijven, om zo de kern van het verhaal te versterken.⁹³

De focus in het verhaal van Liudprand lag dus sterk op de handelingen van de paus. Hierbij kan het verraad gezien worden als het belangrijkste thema van het verhaal; het werd ook meerdere keren herhaald als herinnering aan het bedrog van de Paus.⁹⁴ Grabowski analyseert drie verschillende manieren waarop de beschuldigingen naar voren gebracht worden door Liudprand.⁹⁵ Bij de eerste werd de slechte staat van de kerk gelinkt aan de paus, die op dat moment geteisterd werd door seksuele schandalen. De tweede manier komt vanuit de rechtszaak van 963, opgesteld tegen de Paus. Hier lag de nadruk sterk op het verzaken van de religieuze plichten door de paus. Tenslotte is er ook een derde wijze, namelijk in de brief gericht aan de paus, waar de paus als een acteur werd neergezet. Dit was een erge beschuldiging, aangezien acteurs in die tijd een slechte reputatie hadden.

Het was de rechtszaak die voor dit onderzoek het meest interessante aspect vormt om verder te belichten, aangezien Otto hierbij direct aanwezig was. Het is ook interessant doordat het gebruik van een rechtszaak aangevoerd door een raad gezien kon worden als een Karolingische traditie.⁹⁶ Hierbij was het de taak van de raad om als rechter op te treden. Liudprand geeft echter de voorkeur

90 Anton Grabowski, 'Liudprand of Cremona's *papa monstrum*: the image of Pope John XII in the *Historia Ottonis*, *Early Medieval History*. 23 (2015), p. 67-92.

91 Grabowski, 'Liudprand of Cremona', p. 68.

92 Grabowski, 'Liudprand of Cremona', p. 69.

93 Ibidem, p. 70.

94 Ibidem, p. 72.

95 Ibidem, p. 72.

96 Gerd Althoff, *Die macht der Rituale: Symbolik und Herrschaft im Mittelalter*, (Münster, 2012), p. 77.

aan de claim dat de raad een grotere verscheidenheid had en de oppositie tegen de paus breder gesteund was dan om een Karolingische connectie te vormen.⁹⁷ Otto wandelt hiermee volgens Grabowski op een heel dunne lijn, aangezien de raad zich ook tegen hem kon keren hij zijn legitimiteit als nieuwe Romeinse keizer zomaar kon verliezen.⁹⁸ Maar door de afzetting van de paus als een gezamenlijke beslissing naar voren te brengen van de keizer zelf en de leden van de raad, liep hij niet het risico om zijn nieuwe machtspositie te misbruiken.

Met de inzichten van Liudprand is het mogelijk om een eventuele verklaring te geven waarom Thietmar niet uitgebreid over de keizerlijke kroning heeft geschreven. Aangezien Thietmar bij zowel de kroning van 936 als de slag op het Lechveld zoveel mogelijk het belang van God en de belangrijke rol van de kerk benadrukte bij het optreden van Otto I, kon de kroning vanuit Thietmars oogpunt gezien worden als een tegenstrijdig moment van Otto's leven vanwege de strijd tussen Otto en de paus die ontstond vlak na de kroning. Misschien was Thietmar het niet eens dat de keizer boven de kerk stond. Een antwoord hierop blijft echter giswerk. Het kan ook net zo goed zijn dat de waarde van de Romeinse keizerstitel in waarde was afgenomen rond de tijd dat Otto I keizer werd, tenminste voor de Ottoonse geschiedschrijvers zelf.

Wat ook opvallend is in de verslagen van Widukind, Thietmar en Liudprand over de kroning, is dat er niet tot nauwelijks een connectie wordt gemaakt met de Karolingen. Dit toont een verschil met de eerdere kroning van 936, waar Widukind en Thietmar elke mogelijke verbinding tussen Otto en de Karolingen probeerden te maken. Toch was het wel mogelijk om die connectie te kunne maken, aangezien Karel de Grote zelf ook tot keizer gekroond was in het jaar 800.⁹⁹ Ook zijn er meer vergelijkingen te maken tussen Otto I en Karel de Grote. Net als Otto I verkreeg Karel de keizerlijke kroon doordat hij de toenmalige paus, Leo III te hulp schoot.¹⁰⁰ Er was dus sprake van een mogelijke connectie die gevormd kon worden tussen de twee heersers door zowel Widukind, Thietmar en Liudprand.. De keuze om het historisch belang van de kroning te ondermijnen was een bewuste keuze.

De mindere aandacht naar de kroning van 962 door zowel Widukind als Thietmar kan naar mijn mening het beste worden begrepen vanuit het argument dat Otto ten tijde van de kroning al had bewezen een groot leider te zijn vanaf de slag op het Lechveld in 955. Met name in Widukind komt dit sterk naar voren. Aangezien hij het werk voornamelijk schreef om legitimiteit te geven aan het koningschap van Otto I, is het niet meer nodig om de kroning van Rome te vermelden omdat binnen het verhaal van Widukind over het Saksische volk de slag om het Lechveld het hoogtepunt

97 Liudprand, *The Complete Works*, p. 226-227.

98 Grabowski, 'Liudprand of Cremona', p. 74.

99 Monica Fleener,, 'The Significance of the Coronation of Charlemagne', *Sr. Thesis Western Oregon University, Monmouth, Oregon* (2005), p.1.

100 Fleener, 'The Significance', p.1.

vormt. Daar heeft Otto zich als keizer gevestigd door als verdediger van het Christendom het heidens, barbaarse leger van de Magyaren te verslaan. Het kan ook een verklaring geven waarom er een absentie is van verwijzingen naar Karel de Grote in de verslagen aangezien de legitimiteit van Otto vanaf dat moment gevestigd is. Hoewel de Ottonen zeker sterk voort bleven bouwen op de Karolingische traditie, was het niet meer van belang voor tijdsgenoten om de Karolingische erfenis op waarde te schatten vanaf het moment dat de legitimiteit van de Ottoonse claim op koningschap gevestigd was.

Conclusie

Na het analyseren van drie kernmomenten uit de verslagen van de Ottoonse historiografie uit Otto I zijn leven kan geconcludeerd worden dat een duidelijke overgang te merken is van een koningschap dat zich legitimeert door middel van het vormen van een historische verbinding tussen de Karolingen en Otto I, naar een vorm van keizerschap die wordt gebaseerd op de eigen kwaliteiten van Otto. Het keerpunt tussen deze twee 'kanten' van Otto I kan gevonden worden bij de slag om het Lechveld, waar de verslagen over Otto's leven dit moment gebruiken om Otto I naast Karel de Grote te plaatsen door als verdediger van het Christendom het heidens leger van de Magyaren te verslaan.

De kroning van 936 wordt door zowel Widukind als Thietmar gebruikt om een historische verbinding te suggereren tussen Otto en Karel de Grote. Hij laat zich kronen in de hoofdstad van Karels rijk, in de kathedraal, opgericht door Karel, in Frankische kledij. Hoewel ze allebei de aandacht schenken aan andere aspecten van de kroning, proberen ze beiden legitimiteit aan Otto te geven door een verbinding te vormen met het Karolingisch verleden. Bij Widukind zijn de voorwerpen van het zwaard, de riem en de locatie enorm belangrijk, bij Thietmar wordt benadrukt dat de bisschoppen die de ceremonie leiden bisschoppen zijn wiens bisdom opgericht is door niemand minder dan Karel de Grote. Beiden proberen ze op deze manier de legitimiteitskwestie die is ontstaan dankzij het wegvallen van de Karolingen en het feit dat de claim op de Oost-Frankische troon door Otto niet helemaal zeker was op te lossen.

Deze legitimiteitskwestie wordt ook erkend door Hroswitha van Gandersheim. Ze probeert echter de legitimiteitskwestie op te lossen door te stellen dat Otto I en ook zijn vader, Hendrik I, konden regeren met directe steun van God. Hoewel het gebruikelijk was om koning te worden door middel van een verkiezing, zou de wil van God de doorslag hebben gegeven om het in geval van Otto I de troonsopvolging niet via de traditionele manier uit te voeren.

De slag op de Lechveld kan gezien worden als een keerpunt binnen de Ottoonse historiografie; waar eerder bij de kroning elke mogelijke connectie met Karel de Grote en zijn opvolgers werd gelegd wordt Otto nu naast de Karolingen geplaatst door zijn overwinning in deze veldslag. Doordat hij net als Karel de Grote zich als verdediger van het Christendom met een leger bestaande uit meerdere volkeren van zijn rijk ten strijde trok tegen de binnenvallende, heidense Magyaren, had Otto in de ogen van zowel Thietmar als Widukind bewezen een keizer te zijn. Het is opvallend dat vanaf dat moment vanuit de Ottoonse historiografie een afname is van de mate waarin de verbinding met het Karolingisch verleden gemaakt wordt.

Dat wilde echter niet zeggen dat Otto de overwinning van de slag op het Lechveld kon

behalen zonder hulp van een Karolingisch verleden. Door naar Thietmar zijn teksten te kijken over legervoering is aan te tonen dat het Ottoonse leger ingedeeld was naar Karolingische maatstaven. Zowel het gebruik van de kerk, wiens voornaamste taak het was om het moraal van het leger hoog te houden en het driedelig systeem waaruit het Ottoonse leger opgebouwd was lijken sterk op de Karolingische varianten. Hoewel dit aspect misschien niet goed past binnen het argument dat zowel Thietmar als Widukind proberen te maken, die van het eigen kunnen van Otto I, is het wel belangrijk om erbij stil te staan dat een verbinding tussen de Karolingen en Otto I nog steeds gemaakt kan worden.

Tenslotte neemt de keizerskroning een aparte plaats in binnen de Ottoonse historiografie die ten opzichte van de kroning van 936 en de slag om het Lechveld niet of nauwelijks genoemd wordt door zowel Widukind als Thietmar. Een verklaring hiervoor schuilt in het argument dat in het tweede hoofdstuk is gemaakt, namelijk dat de slag om het Lechveld gezien kan worden als het moment waar Otto zich al bewezen heeft als keizer. Hoewel de keizerlijke kroning in werkelijkheid een grote betekenis kon hebben voor het aanzien van Otto I, past het niet in het verhaal dat zowel Widukind als Thietmar geschreven hebben. Door Otto als keizer te benoemen voordat de kroning van 962 heeft plaatsgevonden en door hem als verdediger van het Christendom neer te zetten gaat men uit van een directe verbinding tussen God en Otto I. De kroning van de paus zou deze connectie ondermijnen, aangezien de paus dan tussen God en Otto in zou staan.

De informatie die wij hebben over de keizerlijke kroning van 962 hebben wij voornamelijk te danken aan het werk van Liudprand van Cremona. Door naar het verslag van Liudprand van Cremona te kijken kan een andere reden gevonden worden waarom de keizerskroning door Widukind wordt weggelaten en door Thietmar maar kort wordt genoemd: Otto raakte al snel na de kroning in conflict met de paus, Johannes XII. In het werk van Liudprand wordt de paus vanwege vanwege het feit dat hij Otto's vijanden in Rome heeft uitgenodigd recht tegenover de keizer gezet. In deze tegenstelling benadrukt Liudprand de heiligheid van keizer Otto om zo het argument te kunnen maken dat de paus een slechte vertegenwoordiger van het Christendom is. De paus wordt hierin niet alleen neergezet als een monster, maar ook de slechte staat waarin de kerk op het moment in verkeerde wordt aangehaald als beschuldiging tegen de paus. Dit alles leidde tot de afzetting van de paus een jaar na de kroning, niet alleen door Otto zelf maar ook door een raad vertegenwoordigd door leden van de lokale aristocratie en de kerk zelf. Dit wordt door Liudprand benadrukt om aan te geven dat de keizer zijn machtspositie niet misbruikte.

Als men gaat kijken naar de kroning van 962 valt het op dat de historiografie, waaronder ook Liudprand, geen poging meer onderneemt om een verband tussen de Karolingen en Otto I te vormen, ook al zijn de parallellen wel aanwezig, aangezien Karel de Grote zich ook tot Romeins keizer liet kronen in 800. Zelfs de raad die besliste over het lot van de paus was georganiseerd

volgens Karolingische traditie.

Dit leidt uiteindelijk tot de conclusie dat de Karolingische erfenis voornamelijk een plaats heeft binnen de historiografie van Otto I over het begin van zijn bewind. Doordat de Ottoonse dynastie een jonge dynastie was had het nog lang niet zo'n groot aanzien als dat de Karolingen hadden. Hierdoor was de behoefte van schrijvers als Widukind en Thietmar groot om met name tijdens de kroning van 936 Otto zoveel mogelijk als opvolger van de Karolingen neer te zetten. Met de slag op het Lechveld verandert dit perspectief, aangezien Otto nu volgens de Ottoonse geschiedschrijvers heeft bewezen een waardig leider te zijn. Vanaf dat moment is merkbaar in de Ottoonse historiografie dat de Karolingische verbintenis met Otto I in waarde afneemt en het tijd is voor het vormen van een legitimiteit gebaseerd op eigen prestaties.

Dit onderzoek hoopt een duidelijk, overzichtelijk beeld te hebben gegeven van de plaats die de Karolingische erfenis heeft binnen de Ottoonse historiografie over Otto I's leven. Dit onderzoek biedt ook perspectieven voor verder onderzoek. Het kan namelijk de moeite waard zijn om te vergelijken hoe zowel de Ottoonse historiografie als de historiografie van het Franse huis van Capet, die in 978 de West-Frankische troon overnam, zich beriepen op de Karolingische erfenis. Door een onderzoek als dit uit te voeren vanuit de Capetiaanse historiografie, kun je nagaan of de Ottonen de Karolingen anders zagen dan de Capetianen, wat antwoord kan geven op de vraag of in de 10e eeuw sprake was van een universeel beeld van de Karolingen. Ook kan verder onderzoek gedaan worden naar de kroning van 962, en dan met name naar het verslag van Liudprand over de afzetting van de keizer en welke implicaties dit verslag geeft over de investituurstrijd tussen de Otto I en de paus zelf: wie is er plaatsvervanger van God? Dit kan eventueel ook in vergelijking worden getrokken met de latere investituurstrijd in de 11^e en 12^e eeuw. Dit zijn enkele voorbeelden van mogelijk onderzoek die hopelijk voort kunnen bouwen op datgene wat dit onderzoek naar voren heeft gebracht.

Literatuurlijst:

Primaire bronnen:

- Liudprand van Cremona. *The Complete Works of Liudprand of Cremona (medieval texts in translation)*, vert. Paolo Squatriti (Michigan 2007).
- Thietmar van Merseburg, *Ottonian Germany: The Chronicon of Thietmar of Merseburg*, vert. David A. Warner (Manchester, 2001).
- Widukind van Corvey, *Deeds of the Saxons*, vert. Bernard S. Bachrach en David S. Bachrach (Minnesota 2014).

Secondaire literatuur:

- Althoff, G., *Die macht der Rituale: Symbolik und Herrschaft im Mittelalter*, (Münster, 2012).
- Althoff, G., *Die Ottonen, Königsherrschaft ohne Staat*, (Stuttgart, 2000).
- Bachrach, D. S., 'Exercise of Royal power in early medieval Europe: the case of Otto the Great 936-973', *Early Medieval Europe* 17 (2009), p. 389-419.
- Bachrach, D. S., 'Military Chaplains and the Religion of War in Ottonian Germany, 919-1024' *Religion, State and Society* 39 (2011), p. 13-31.
- Bachrach, D. S., 'The Military Organization of Ottonian Germany, c. 900-1018: The Views of Bishop Thietmar of Merseburg', *The Journal of Military History* 72 (2008), p. 1061-1088.
- Bachrach, D. S., *Warfare in Tenth-Century Germany*, (Minnesota, 2012).
- Beumann, H., *Widukind von Korvei: Untersuchungen zur Geschichtsschreibung und Ideengeschichte des 10. Jahrhunderts*, (Marburg, 1950)
- Bloch, M., 'A Problem in Comparative History: The Administrative Classes in France and in Germany' in: J. E. Anderson (red.), *Land and Work in Medieval Europe: Selected Papers by Marc Bloch*, (Berkeley, 1967), p. 44-81
- Evitt, R. M., 'Incest Disguised, Ottonian Influence at Gandersheim and hrotsvit's 'Abraham'', *Comparative Drama* 41 (2007), p. 349-369.
- Fleener, M., 'The Significance of the Coronation of Charlemagne', *Sr. Thesis Western Orgeon University, Monmouth*, (Oregon,2005).
- Friend, N. E., *Holy Warriors and Bellicose Bishops: The Church and Warfare in Early medieval Germany* (San Jose, 2015).
- Grabowski, A., 'Liudprand of Cremona's *papa monstrum*: the image of Pope John XII in the *Historia Ottonis*', *Early Medieval History*. 23 (2015), p. 67-92.
- Keller, H., 'Widukinds Bericht über die Aachener Wahl und Krönung Ottos I.', *Frühmittelalterliche Studien* 29 (2010), p. 390-453.

- Keller, H., 'Zum Charakter der "Staatlichkeit" zwischen karolingischer Reichsreform und hochmittelalterlichen Herrschaftsausbau', *Frühmittelalterliche Studien* 23 (1989), p. 248-264.
- Lees, J.T., *Hrotsvit of Gandersheim and the Problem of Royal Succession in the East Frankish Kingdom*, in: Phyllis R. Brown, Linda A. McMillin en Katharina M. Wilson (red.), *Hrotsvit of Gandersheim: Contexts, Identities, Affinities and Performances* (Toronto, 2004), p. 13-28.
- Leyser, K., 'Ottonian Government', *The English Historical Review* 96 (Okt. 1981), p. 721-753.
- Leyser, K., *Rule and Conflict in an Early Medieval Society: Ottonian Saxony* (Londen, 1979).
- Liebersohn, H., 'German Historical Writing from Ranke to Weber: the Primacy of Politics' in: Lloyd Kramer en Sarah Maza (red.), *Companion to Western Historical Thought* (Oxford, 2007), p. 166-184.
- Müller-Mertens, E., *The Ottonians as kings and emperors*, in: Timothy Reuter (red.), *The New Cambridge Medieval History III, c. 900-1024*, p. 231-266.
- Robbie, S., 'Can silence speak volumes? Widukind's *Res Gestae Saxonicae* and the coronation of Otto I reconsidered', *Early Medieval Europe* 20 (2012), p. 333-362.
- Schneidmüller, B., 'Widukind von Corvey, Richer von Reims und der Wandel politischen Bewusstseins im 10. Jahrhundert', *Historische Zeitschrift* 24 (1997), p. 83-102.
- Wiethaus, I., 'Body and Empire in the Works of Hrosvitha of Gandersheim', *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 34 (2004), p. 41-63.